

Proč se říká...

Miroslav KAZDA

©2013

Milí a vzácní čtenáři,

v úvodu knihy přijměte ujištění, že koupí pro sebe uděláte dobře a získáte možnost blýsknout se ve společnosti neobvyklými znalostmi. Po přečtení encyklopedie se už vyznáte. Budete vědět, kde je zakopaný pes a dáte si pozor na hňupy a kretény a užasnete, že pitomec není nadávka, ale souvisí se zvířaty. Dozvíte se mimo jiné, jak se k nám dostala kremžská hořčice, španělský ptáček a guláš. Proč nefarají faráři ale horníci a proč v dolech nepracují dolníci. Také se dočtete co je hasačert a co je to mít za lubem i o oknech dokořán. Sbíрка Proč se říká je zábavná etymologická frazeologie a idiomatika, obsahuje 277 ustálených slovních spojení a ještě jedno navrch. Proč? Uvidíte. Po jejich prostudování budete považováni za lidi, co nemají hlavu jenom na čepici.

O autorovi

Miroslav Kazda – spisovatel a fejetonista. Narodil se ve znamení ryby v roce 1949 v Brně. Jako správná ryba od dětství hledal ony tajemné principy, které dokázal pojmenovat až daleko později. Střídá mnoho atraktivních profesí například strojevedoucí, taxikář, podnikatel, učitel,

kteřá mu přinášejí bohaté zážitky. Jeho povaha ho však nutí k nahlédnutí i do mnoha světových filozofií a smyslem se stává permanentní hledání. Současně se však věnuje i etymologii a všemu co souvisí s jazykem.

Po mnoha desítkách fejetonů mu v roce 1999 vychází soubor povídek pod souhrnným názvem Brána 2000. O rok později se vzdává pohodlí velkoměsta a odchází do malinkaté vísky, kde píše tak zvláštní a napínavý román Jeremiash a o pár let později Účes pro zvlášť slavnostní příležitost, pohádku Ash a velký slovník latinských citací, které si můžete rovněž stáhnout a přečíst na databooku.

Dnes tedy konečně přišel čas a vychází encyklopedie **Proč se říká...**

proč se říká: „seš blbej jak pučtok“

Inu ano. Blbej - tomu rozumíme, ale **pučtok**? Co to vlastně ten **pučtok** je? Ono to vlastně původně znělo **pucštok** z německého **Putzstock**, což je pojmenování nástroje na čištění hlavní zbraní, pušek a děl. Správně česky vytěrák. Německé slovo je tedy složenina, jeho první část je ze slovesa putzen, čistit a také zdobit. Druhá, tedy **Stock**, znamená v tomto případě hůlka, tyč, tyčka. **Putzstock** je v doslovném překladu **čisticí, pucovací tyčka**. Naše hovorové pucovat, které znamená čistit a také nadávat někomu - spucovat, patří do příbuzenstva. Úsloví jsi blbej nebo pitomej jako pučtok se zjevně do jazyka rozšířilo z armády, a to nepochybně z armády rakousko-uherské.

Ten, kdo z vás ještě zažil vojenskou základní službu dobře ví, že čistit lauf samopalu je docela blbá činnost. Pro ty, co vojnu nezažili, vysvětlím. **Pučtok**, česky tedy vytěrák, je tyč délky hlavně a menšího průměru. Na jednom konci je někdy i dřevěné držadlo, na druhém konci oko, kterým se protáhne pásek látky a můžeme reverzními pohyby sem a tam vytírat připálené zbytky střelného prachu. Za sucha! A jedu, jedu, jedu, ptáku! No není to kravina? Maximálně to naučí takového nováčka trpělivosti. A to maximální. Je to stejné, jako napustíte do vany vodu a čekáte až vyleze vodník. Tolik k vysvětlení souvislostí mezi **pučtokem** a chabou inteligencí.

proč se říká: „jezdí jak Širón“

Výraz „jezdí jak Širón“ se používá k označení řidiče, co jede nad poměry rychle a ve výrazu cítíme i jakýsi pejorativní nádech. Jede jak blázen.

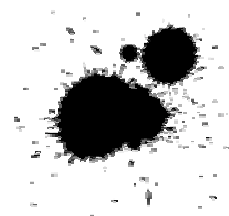
Omyl, omyl, omyl, přátelé.

Ještě jednou omyl. Opak je pravdou a pamětníci slavného předválečného Masarykova okruhu v Brně mi to potvrdí. **Louis Chiron** byl rychlý a jezdil rychle, a také vyhrával, to ano, ale nikdy ne takzvaně přes wint, bez rozumu a na hranici rizika. **Louis Chiron** jezdil především hlavou. Byl to pilot nezaměnitelného stylu s notnou dávkou gentlemanství, jakýsi von všech šoférů.

Louis Chiron se narodil 3. 8. 1899 v Monaku kde měl jeho otec hotel. V patnácti se ho ujala jakási ruská kněžna, majitelka vesnické rezidence v Monte Carlu. Měl tu výhodu, že se tak naučil cizím řečem a osvojil si elegantní chování. Jeho prvním učitelem byl kněžnin řidič, který mladého Louise zasvětil do všech tajů řidičského umění. Když pak odešel do důchodu nastoupil Loius na jeho místo.

Po 1. válce si založil v Nice obchod s ojetými automobily. To mu umožnilo koupit si první závodní vůz Bugatti Brescia a zúčastnit se v roce 1923 závodu do vrchu, který vyhrál. Značka Bugatti hrála v jeho životě prim, i když závodil i na jiných značkách. Výčet jeho úspěchů by byl pak dlouhý. Vyhrál 13 Grand prix a závodil ještě po 2. světové válce až do svých 56 let.

V Brně si „starého lišáka“ pamatují jako jezdce s nezaměnitelným stylem, který na své soupeře vždycky dokázal něco vymyslet. Zvítězil tu v letech 1931, 1932 a 1933. **Loius Chiron** byl také velmi pověřčivý. Nikdy nesedal do auta bez červeného šátku na krku. Jednou si projížděl brněnský okruh a když ve Farinkách uviděl hrbatého zajásal. Dneska vyhraju. A vyhrál! Nakonec byl povýšen do šlechtického stavu. Zemřel v roce 1979.

Osud některých výrazů je tedy nevyzpytatelný. Zatím co některé záporné přirovnání přejdou časem do podvědomí v kladné, u **Širóna** se podařil pravý opak. Já bych si jen přál, aby toho pravého širónovského chování bylo na silnicích co nejvíce. Přál bych si, aby jako **Lois Chirone** jezdili všichni: rychle, svižně, ale bezpečně, ohleduplně a džentlmensky.

proč někdy pikáme, jindy pykáme

Sloveso **pikat** mají ve svém slovníku především děti. **Pikat** nebo také pikolovat znamená hlídat určité stanoviště, vyhrazené místo zvané **pikola**, kam ostatní hráči nemají přístup. Mezitím, co se ostatní běží schovat, **pikající** u **pikoly** piká, přesněji řečeno nedívá se předem domluvenou dobu, například než odříká nějakou říkanku jako: „Deset dvacet třicet, narodil se Fricek, před **pikolou** za **pikolou** nikdo nesmí stát, nebo nebude hrát!“ Teprve pak začne hledat ostatní a koho uvidí první, toho *odpiká* a ten jde **pikat** místo něj. Musí si ale **pikolu** hlídat, aby nebyl **odpikán** znova sám. Hra se pochopitelně jmenuje **pikaná** (nebo přesněji na **pikanou**). Dětské **pikat** je asi odvozeno od citoslovce *piky, piky*, kterou se **pikaná** doprovází.

Ani původ slovesa **pikat** není zcela jasný. Některé slovníky ho považují za převzaté z němčiny, jiné uvádějí spojitost s výrazem **pikle** (kout pikle proti někomu) a **spiknout se; pikat** vlastně znamenalo „tajně se smlouvat proti někomu, popichovat někoho proti někomu“. Sloveso **pikat** se pojí s předponou za-: **zapikat**; účelem hry je **zapikat** co nejvíc spoluhráčů.

Abychom nic neopomněli, zbývá dodat, že **pikola** je rovněž malá flétna. Název je z italského piccolo „malý“; odtud je i obecný výraz pro číšníka nebo číšnického učně - **pikolík**.

Pykat s ypsilonem znamená „nést za něco trest, trpět“: Za to, že si nepamatuješ, že **pykat** patří mezi vyjmenovaná slova, budeš **pykat**. Běžněji se užívá předponové **odpykat**, **odpykávat**: **odpykal si** celý trest a je zase na svobodě; synové odpykávají viny svých otců. Význam výrazu s předponou je poněkud širší: „odbýt si, přestat, vytrpět“. Staročeské pykati znamenalo „želet“,

PS: Pravopis Microsoft Word „**pykati**“ nebo „**odpikán**“ vždy vyhodnotí jako chybu, jakoby ještě nikdo nikdy **nepykal** za to, že byl **odpikán**.

proč česká letadla mají označení OK

Označení **OK** českých letadel vzniklo trochu kuriózním způsobem a dnes nám ho kdekdo závidí. Na sjezd, na kterém se mělo dohodnout, jaké že označení bude mít každá země, přijela československá delegace pozdě, a tak se stalo, že žádané CS pro Československo již nebylo volné. Vybrali si ho totiž Španělé na počest svého krále Carlose. Před naší delegací tedy ležel nelehký úkol, vymyslet označení úplně jiné... Vedoucím delegace byl tenkrát **Otakar Koudelka** (zřejmě dobrej oddíl), a někdo navrhl jeho iniciály použít jako označení. A tak na počest tohoto pána

máme dnes značku, kterou od nás již mnohokrát chtěli odkoupit. Tenkrát ještě neměla tato dvě písmena takový skvělý význam jako dnes. Jistě to bylo naše štěstí. Představte si, kdyby vedoucím delegace byl jeho zástupce Karel Ondráček.

Samotná etymologie používané fráze **OK** je však opravdová záhada a existuje hned několik vysvětlení jeho vzniku. Uvedu jen ta nejzajímavější:

- Francouzští námořníci, když po dlouhé a nebezpečné plavbě stanuli na pevné zemi, říkali prý ulehčeně: „au quai“ (ó ké / konečně) na břehu!
- Jiný výklad odvozoval původ o. k. ze jména haitského přístavu Aux Cayes (ó kéj), kde se prodával nejlepší tabák, nejlepší káva a nejlepší rum. Zkratka o.k. prý znamenala jednak označení původu zboží a jednak i kvality.
- Jazykoví znalci také tvrdili, že značka o.k. zněla původně o.r. (order recordet). Úředníci ji psali na konci spisu na znamení, že spis byl řádně zaregistrován a schválen. Když pak roku 1829 nastoupil na prezidentský úřad Andrew Jackson, příliš nepřemýšlel, co značka znamená a navíc četl omylem „k“ místo „r“. A tak to pak zůstalo.
- Jiný americký prezident za 1. světové války Woodrow Wilson, znalec indiánské kultury, vysvětloval o.k. jako zkratku indiánského slova okeh „budiž, staň se.“ Akta pak uzavíral zkratkou o.k. na znamení, že je schvaluje. Jiní znalci amerického jazyka se kloní k názoru, že o.k. je zkratkou all correct (lat. correctus / správný), všechno správné, vše v pořádku.

- Ať už to bylo tak či tak, tak tento americký výraz o.k. se velmi rychle rozšířil prostřednictvím mluvené řeči, literatury nebo filmu do celého světa.

proč se říká, že je někdo levej jak šavle

Všichni tušíme, že se jedná o nešiku. Jisté také je, že neexistují pravé a levé **šavle**, jsou pouze **šavle**. Kde se tedy vzala levá **šavle**? Vyplývá to ze skutečnosti, že i v minulosti bylo praváků většina a ti, pokud **šavli** nosívali, tak na levoboku, na levé straně. Pravákům se lépe tasila. Jak nešikovné by bylo pro praváky tasit **šavli** z pravém boku. Takže jistá diskrepance, vidíte. Zbývá ještě vyšetřit zda-li, když někdo hodí **šavli**, ne šavlí, jedná se o pravou nebo levou verzi. Nejspíš ale se mu neudělalo dobře po všech stranách.

